

S Z E M L E

SZIGETVÁRI EMLÉKKÖNYV

(Szerkesztette: Rúzsás Lajos, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966. 402 o.)

Az Akadémia Kiadó gondozásában látott napvilágot a Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézetének kiadványa, a Szigetvári Emlékkönyv. A reprezentatív külalakban megjelent munka méltó emléket állít Szigetvár ostromának 400. évfordulója alkalmából azoknak a hősöknek, akiknek neve nemcsak a magyar nép történetének oly sok harcot tartalmazó könyvébe íródott be maradandóan, hanem Európa népeinek történelemkönyvébe is. Szigetvár „Ostromát — olvashatjuk az emlékkönyv előszavában — Magyarország határain túl is feszült figyelem kísérte, és elestétől visszhangzott Közép-Európa. Azóta évszázadok peregtek le. A történészek ezalatt vissza-visszatértek ehhez a nagy horderejű eseményhez. Munkáik elsősorban hadi szempontból foglalkoztak vele. Nem vizsgálták Szigetvár jelentőségét oly nagy és széles körben, mint aminő nagy és széles körben küzdelmét egykor, a XVI. században figyelték. Most, a négy századik évfordulóra a történészek, e kötet munkatársai egymást támogatva megkísérelték, hogy közeli és távoli szempontokra kiterjedően világot vessenek Szigetvár ostromának okaira, lefolyására és következményeire.”¹

¹ A Szigetvári Emlékkönyv. 7. o.

Az emlékkönyv négy részre tagozódik: Szigetvár ostroma; Magyarország honvédelmi harcának jelentősége; Magyarország honvédő harca és Európa, valamint Szigetvár emléke.

A Szigetvár ostromával foglalkozó részt *Benda Kálmán*: Zrínyi Miklós, a szigetvári hős c. tanulmánya nyitja meg. A szerző mindjárt a bevezető sorokban rámutat arra a hiányosságra, hogy történetírásunk mind a mai napig adós Zrínyi Miklós életrajzával. Pedig a szigetvári hős ama kevesek közé tartozik — állapítja meg —, akik a magyar történelemből világhírnévre emelkedtek. Az emlékkönyvben megjelent rövid tanulmány természetesen nem pótolhatja történetírásunk hiányosságát, mégis értékes tájékozódást nyújt az olvasó számára ahhoz, hogy mai marxista történetírásunk hogyan értékeli Zrínyi Miklós alakját. Az élvezetes szemlélet, s az évforduló ünnepélyes megemlékezéséhez illő stílusú tanulmány vázlatosan végigkíséri Zrínyi életútját születésétől haláláig, nem hallgatva el életének, egyéniségének árnyoldalait sem. Zrínyiben nemcsak a török ellen küzdő hős katonát mutatja be, hanem a hatalmaskodó és birtokszerző nagybirtokost is. Azonban állást foglal amellett, ha a hatalmakodásban versengő nagybirtokosokat a történelem mérlegére helyezzük, az ítéletet tetteik felett elsősorban annak alapján kell kimondanunk, hogy honvédő kötelességüknek hogyan tettek eleget.² Ez az erkölcsi szempontokat is magában foglaló különbségtevés választja el egymástól a csak rablólovag Serédi Gáspárt, Északkelet-Magyarország egyik legnagyobb birtokszerzőjét vagy Perényi Pétert, a különben vitéz nádorfit és Nádasdy Tamást, Eger védőjét Dobó Istvánt vagy éppen Zrínyi Miklóst.³

Tayyib Gökbilgin török történész: Nagy Szolimán 1566. évi Szigetvár elleni hadjáratának előzményei c. írásában török források alapján rövid vázlatát adja az ostromot megelőző haditerveknek, illetve az 1566. évi hadjárat okainak. A tanulmány hiányosságaként kell megemlíteni, hogy nem foglal határozottan állást a különböző török krónikások eltérő véleményeinek problematikájában, hanem csak felsorolja a különböző nézeteket.

A kiadott források és feldolgozások meglehetősen széleskörű felhasználásával, elemző egybevetésével készült *Bende Lajos*: Sziget ostroma 1566-ban c. tanulmánya. Részletesen ismerteti a hadszínteret, Zrínyi előkészületeit, a vár körülvételét, az Újváros, Óváros, majd a vár ostromát, továbbá Zrínyi kirohanását és a belső vár elestét. A hősi harc jelentőségét *Rúzsás Lajos* fogalmazza meg tömören a kötet előszavában: „A török hatalom felfelé ívelése — noha nem Szigetváron, de Szigetvárnál tört meg”. „A társadalmi fejlődése miatt gyengülő török állam 1566 után, Szigetvár eleste után Közép-Európát meghódítani nem tudta. Egészen még Magyarországot sem... A küzdelem Szigetvár eleste után mintegy állóháborúvá vált.”³

A „Magyarország honvédelmi harcának jelentősége” címet viselő második részben között tanulmányokból annak az országrésznek a pusztulása tárul elénk, amelyet előzőleg Szigetvár védett. *Reuter Camillo*: A török hódoltság emléke a baranyai helynevekben, *Káldy-Nagy Gyula*: Török adóljástrom Baranyából a XVI. századból, *T. Mérey Klára*: Somogy megye pusztulása Szigetvár eleste után, valamint *Rúzsás Lajos*: Városi fejlődés a Dunántúlon a XVI.—XVII. században című tanulmányai széleskörű adatok tükrében bemutatják, hogy a vár eleste után Dél-Dunántúlon milyen mértékben pusztult elsősorban a falvak lakossága, s ennek következtében, hogyan maradtak egyre nagyobb területek elhagyottan, s hogyan akadt meg a városi fejlődés is kezdeti, mezővárosi fokon. Sőt a háborúk végül valamennyit faluvá süllyesztették vissza. Ezek az írások kimagasló értékű adatokkal segítik elő a török hódoltság magyarországi hatása pontos képének megrajzolását.

A „Magyarország honvédő harca és Európa” címet viselő harmadik rész két külföldi szerző német nyelven megjelent tanulmányát foglalja magába. (*Georg Wagner* osztrák történész: Maximilian II., der Wiener Hof und die Belagerung von Sziget, *Cyrl Horaček* csehszlovák történész: Der Beitrag der böhmischen Länder zum Feldzug 1566.) E tanulmányok is alátámasztják azt a megállapítást, hogy a Nyugat a XVI. században mennyire defenzív magatartást tanúsított a törökkel szemben. Számos gazdasági és politikai tényező eredményeként a Habsburg-ural-

² Uo. 29. o.

³ Uo. 9. o.

codók nem tűzték ki hadászati célként a török kiszorítását Magyarország területéről, hanem még a legközelebb fekvő Dunántúlt is a Rábáig feladva, katonailag csupán védekezésre szorítottak. E katonai defenzitásnak eredménye volt többek között Szigetvár ostromának télen szemléltése is a győri táborban. Az uralkodó katonai elv az volt, hogy a Német-Római Birodalom határait kell védeni, és csatát csak akkor kockáztatni, ha Bécs vagy közvetlenül az örökös tartományok forognak veszélyben.

E két tanulmányt olvasva úgy véljük, nem alaptalanul merül fel a kérdés: Vajon indokolt volt-e ezeket az emlékkönyvben német nyelven közzétenni? Ezzel ugyanis számos, németül nem, vagy csak kevéssé tudó olvasót megfosztottak annak lehetőségétől, hogy megismerjék e két külföldi szerző nem egy értékes gondolatot tartalmazó munkáját. Úgy véljük, a német nyelvű közlést nem indokolja kellőképpen az a körülmény sem, hogy számos korabeli forrás került a jegyzetapparátusban idézésre, hiszen ezt meg lehetett volna tenni két nyelven is.

A Szigetvár emlékével foglalkozó negyedik rész *Waczulik Margit*: Szigetvár 1566. évi ostroma az egykorú történetírásban című tanulmánya vezeti be. A szerző az egykorú jelentésektől és krónikás irodalomtól kezdve a külföldi történetírás Szigetvár ostromával foglalkozó feldolgozásáig széles skálában tájékoztat a felhasználható forrásokról. Érdekesen mutat rá tanulmánya végén, hogy a külföld számára a magyarországi törökellenes harcok miért csupán múlt szenzációkat jelentettek: „Európát ebben az időben a reformáció és ellenreformáció problémái, főleg pedig az erre az időre már félelmetesen nagyra nőtt Habsburg-hatalom elleni küzdelmek érdekelték. A török elleni harcot a kortársak mint a birodalom egyik problémáját fogták fel, saját érdekeiket nem látták veszélyeztetve. A magyarság sorsa iránt pedig kevés együttérzést mutattak. Inkább az volt az érdekük, hogy a Habsburg-hatalom helyzete ezen a területen is bizonytalanságban maradjon. A birodalom is másodrendűként kezeli a magyar-török kérdést egészen a XVII. század nyolcvanas éveig. Török elleni harcainkra valóban ráillik a költő Zrínyi megjegyzése: „... bizonyára az mi sebünk senkinek nem fáj úgy, mint minékünk, senki nem érzi úgy nyavalyánkat, mint mi.”⁴

Tóth István: A szigeti hős alakja a magyar irodalomban c. tanulmányában bemutatja Zrínyit a reneszánsz irodalom tükrében, az eposzok világában, a felvilágosodás fényében, a reformkor szemléletében, a XIX. század második felének irodalmában, valamint a XX. század mérlegén. „Szeretnénk — fejezi be tanulmányát —, ha a különböző művek koronként változó eszmeiségéből Zrínyinek és a szigeti hősöknek évszázadokon át nagyra értékelt, írónk által szenvedélyes lelkesedéssel kibontott hazaszeretete, tetteikben megnyilatkozó helytállása messzire világító példa lenne a magyar nép szellemi és erkölcsi felemeléséért folytatott mai munkánkban is.”⁵ Méltó ehhez a honvédelmi nevelés szempontjából is oly fontos gondolathoz az idézett Garay-versrészlet is: *Csak törpe nép felelji ős nagyságát / Csak elfajult kor hős elődöket; / A lelkes eljár ősei sírlakához / S gyűjt régi fény-nél új szövétneket.*

Czennerné Wilhelmb Gizella: A Zrínyi család törökellenes harcai a XVI—XVIII. század képzőművészetében című, rézkarcokkal és rézmetszetekkel bőven illusztrált tanulmánya értékesen egészíti ki az emlékkönyv gazdag anyagát. Úgyszintén *Sonkoly István*: Zrínyi alakja zeneirodalmunkban című tanulmánya is. Szigetvár hősei azonban nemcsak a magyar zeneirodalomra hatottak — állapítja meg befejező soraiban —, hanem mindazoknak a népeknek a zenéjére is, melyek e nagy küzdelemben részt vettek.

Babics Andrásné bibliográfiája, ha nem is teljes, de meglehetősen átfogó, részletes képet nyújt a szigetvári Zrínyi Miklóssal foglalkozó forrásokról. Mindenekelőtt a XVI. századi forrásokról és feldolgozásokról, majd a XVII—XX. századiakról is — sőt a Zrínyi hőstétével foglalkozó kisebb cikkekről, valamint a szépirodalmi feldolgozásokról és versekről is. Alaposságát bizonyítja, hogy még a megjelenés alatt álló munkákat is ismerteti a bibliográfia végén.

Német nyelvű összefoglalás zárja az értékes emlékkönyvet.

A Szigetvári Emlékkönyv széles skálájú, szerteágazó anyagával túlmutat a szigeti ostrom egyszerű bemutatásán. Bizonyítja azt is, hogy Magyarország lakossága

⁴ Uo. 306. o.

⁵ Uo. 343. o.

milyen oroszlánrészt vállalt a törökellenes harcokból, vér- és anyagi áldozatokból. Ennek bemutatása többek között azért is fontos, mert a mai nyugat-európai történetírás elismeri ugyan, hogy nagy áldozatokkal járt a törökellenes küzdelem, de úgy tekinti, hogy általában a Habsburg-országok hozták az áldozatot, vagy pedig, hogy főként az osztrák örökös tartományok. „... a német Délkelet hordozta a háborúk főterhét, és a Kelet nagy támadását Közép-Európa ellen az háritotta el” — idézi W. *Schlesinger* 1957-ben megjelent munkájából *Rúzsás Lajos*. Ezzel szemben pedig az az igazság, állapítja meg *Rúzsás Lajos*, „... hogy az áldozatot, a fő terhet hosszú időn át, Szigetvár ostromától a törököt kiűző háborúig a Habsburg-országok közt nem a hadszíntér mögötti, hanem főképpen a hadszíntérré vált, elsősorban a magyar és a horvát, viselték.”⁷ Ez az értékelés — véleményünk szerint — minden esetleges nemzeti túlzástól, túlértékeléstől mentesen tükrözi a pontos helyzetet a török elleni harc áldozataiból vállalt részesedés tekintetében.

Nincs szó arról, hogy a Szigetvári Emlékkönyvet nem lehetett volna még gazdagabbá, szélesebb skálájúvá tenni újabb tanulmányokkal, nem utolsósorban régészeti eredményeket ismertető munkákkal. Ilyenek megjelenése különben folyamatban is van. A mű azonban így is méltó emléket állított azoknak a hősöknek, akik 400 évvel ezelőtt legdrágább kincsüket, megismételhetetlen életüket áldozták a haza védelmében.

N. L.

⁶ Die geschichtliche Stellung der mittelalterlichen Ostbewegung. *Historische Zeitschrift*, Bd. 133. 1957. 541—542. o.

⁷ Uo. 11. o.